

БИБЛИОТЕКА
МАЛКИ РОМАНЪ-БИОГРАФИИ

Год. I, кн. 4.

Харунъ Аль Рашидъ
Мопасанъ
Гаспаръ Хаузеръ

Разрешена отъ Министерството на Народното Просвѣщение
съ писмо № 3363 отъ 30. IX. 1936 година.

Книгоиздателство и печатница „ДРЕВНА БЪЛГАРИЯ“
София, ул. „Гурко“ 32.

**Р. СЛОВЦОВ, ИВАН БУНИН
ХАРУН АЛ РАШИД.
МОПАСАН. ГАСПАР ХАУЗЕР**

Превод: Крум Йорданов

chitanka.info

ХАРУН АЛ РАШИД

„И Шехеразада казала:

— Говорят за царя на епохата, халифът Харун Ал Рашид, който повикал веднъж своя везир Джафар и му казал: «Аз искам да сляза в града и да попитам народа за поведението на представителите на властта, и всеки, от когото се оплачат, ние ще го уволним, а когото похвалят — ще наградим». — «Слушам и се подчинявам» — казал Джафар. И халифът с Джафар и Масур слезли и преминали през целия град, като обиколили всички улици и площади“.

Историкът разказва за багдадския халиф по-другояче от Шехеразада в „Хиляда и една нощ“. Харун Ал Рашид е ходел неведнъж нощем по Багдад „инкогнито“ със своя любимец Джафар, синът на великия везир Яхия, и евнуха Масур. Но той съвсем не мислел да защитава от несправедливите съдии вдовиците и сираците, да оженва влюбените бедняци или да наказва рушветчиите полицаи. Тия нощни разходки напомняли по-скоро „турнето на великите князе“ по Багдадския „Монмартър“. Когато халифът се уморявал от разкоша на придворния живот, харема, любимците, ласкателите поети, музиката и пиршествата — той търсел промяна, търсел оная свобода, която дава простият плащ, вместо коприната и скъпоценностите.

Страната се управлявала от великия везир Яхия, който произхождал от знаменитото персийско семейство Бармекидите; още при дядото на Харун той заемал висок пост в държавата. Такива постове заемали също неговите синове и роднини. Яхия бил възпитател на Харун: Кайзуран умъртвила своя най-голям син Хади и сложила на престола по-младия. Синът на Яхия, Фадл, забележителен пълководец, командвал армията и бил губернатор на една далечна провинция. Ролята на това семейство била толкова голяма в епохата на разцвета на арабския халифат, толкова огромно било тяхното влияние

и богатство, че „векът на Харун Ал Рашид“ със същото право може да се нарече „век на Бармекидите“. И техният неочакван трагически край се явява най-мрачното събитие в бляскавото царуване на Харун Ал Рашид, най-тъмното петно върху паметта не на приказния, а действително исторически багдадски халиф.

Харун, наричан „цар на царете“, бил от династията на Абасидите (786 — 829). Той властвувал над огромна империя, която се простирала, номинално разбира се, от бреговете на Атлантически океан до степите на Туркестан, от Черно море до Индия. Нейният център бил Багдад — град с 800,000 жители, столица не само на халифа, но и на цяла цивилизация, тая, която през IX век на нашата ера достигнала един разцвет, аналогично много по-голям от по-късния западен Ренесанс. Бармекидите управлявали с голямо изкуство. Търговията и промишлеността на страната разцъфтели. Месопотамия станала истински кръстопът на търговията на Изток. Полетата давали приказна жътва благодарение на превъзходната система на оросяването. Пътища, мостове, крепости, дворци, джамии извиквали учудването на чужденците. А в своя дворец халифът — просветен меценат — събирал най-добрите поети, музиканти, учени и с тия събрания могли да съперничат само празниците на Бармекидите, велможи с изящен вкус, любители на споровете между учените и теолозите. Те, както и Харун през първия период на своето царуване, дълбоко почитайки Корана, внасяли в религията на персийския дух критика и тънко тълкувание.

Славата на Харун Ал Рашид се разнасяла далече зад пределите на Азия. През 800 година на халифа съобщили, че някакъв крал на име Карл, властващ над неверните някъде далече, още по-далече от Византия и арабска Испания, изпратил при него двама посланици със странни имена — граф Ландфрид и граф Сигизмунд. Техен преводач бил един евреин на име Исак. Харун доста дълго накарал да чакат посланиците на Карл Велики, тръгнали от Франция преди три години. Те имали пред халифа трудна задача — кралят на франките искал да получи от Харун Ал Рашид правото да защитава християните поклонници, отправящи се на Гроба Господен. Но предлогът за посолството бил избран друг — още по-невинен. Карл твърде много обичал редките зверове и си устроил в Аахен истинска зоологическа градина. Той молел всемогъщия халиф да му подари един слон за

неговата зверилница. Халифът приел най-после посланиците, но без особени почести, такива каквито той оказвал на посланиците на китайския багдихан, византийския император или индийския владетел. Двамата френски графове и източния евреин имали за това твърде скромнен вид. Но Харун благосклонно изслушал преведените от Исак приветствия от „Карле“, царстващ, макар и в далечна страна, но знаещ за блясъка и могъществото на халифа. Харун заповядал да дадат на посланиците на „Карле“ един хубав слон, а заедно с това се съгласил и на другата молба на християнския крал: „Нека той защитава своите едновеци на Изток, стига с това да не намалява властта и престижа на халифа“.

Графовете Ландфрид и Сигизмунд си тръгнали обратно. С тях тръгнал и ловкият Исак, който карал слона. През октомври 801 година те благополучно слезли на каталонското пристанище Ванд и се започнало триумфалното шествие на слона през цяла Франция до самия Аахен, където Исак предал слона на Карл Велики, за негово най-голямо удоволствие.

Отношенията, които се създали между Харун Ал Рашид и краля на франките при посредничеството на скромния евреин и големия слон не се прекъснали. Карл Велики още няколко пъти пращал посланици в Багдад за разрешение на въпросите, свързани с „мандата“ на френската империя над християнската община на Изток. Харун Ал Рашид на свой ред изпратил в Аахен посланици с богати подаръци. Преминаването по Франция на великолепните арабски велможи, напомнящо източните приказки, направило не по-малко впечатление от изпратения преди няколко години слон от халифа.

Сам Харун често пътувал из своето царство, като участвувал във военни походи или ходел на поклонение в Мека. Най-значително било поклонението през 802 година. Халифът бил съпровождан от двамата си синове — Емин и Мамун, великия везир Яхия и Джафар, също изпълняващ везирска длъжност. В свещената стая Кааби халифът трябвало да разреши дълго измъчващия го въпрос, съдбоносен въпрос за всеки източен владетел — кого от синовете си да назначи за наследник на престола. „Владетелю на хората — напомнял му старикът Яхия — всяка грешка може да се поправи, освен тая, що се отнася до престолонаследничеството“.

След дълги колебания, Харун решил да раздели властта между двамата си синове, като мислел по тоя начин да удовлетвори и техните привърженици. Той прочел своята заповед в самия храм и накарал синовете си да се закълнат, че те ще я уважават. После, за по-голяма важност, новата заповед била закачена на стената на джамията. Но прислужникът, който вземал свитъка, го изпуснал и той се търкулнал в краката на халифа. Лош знак. С натъжено сърце се връщал в своята столица Харун.

По пътя той се спрял в Аибар, на Ефрат, където имало халифски дворец. Джафар също имал тук свой разкошен дом. И сега халифът бил благосклонен към своя любимец. Но няколко дена след пристигането, Джафар узнал, че по заповед на Харун бил убит неговият секретар. Джафар, развълнуван, отишъл в двореца.

— Той беше неверующ — спокойно казал Харун. — Но ти не се вълнувай! Неверующият е презрян човек. А Джафар си остава Джафар. Той и неговото семейство са най-голямо украшение на моето царство.

И халифът заповядал да изпратят на Джафар и неговия брат скъпи подаръци — дрехи и украшения. На другия ден те отишли заедно на лов, но вечерта Харун не поканил при себе си Джафар. „Аз ще прекарам вечерта в харема, а ти си отиди вкъщи и се весели. Твоят другар няма да те забрави“. Халифът не отишъл в харема. Той останал сам и повикал при себе си Масур, най-верния евнух.

— Иди веднага при Джафар и ми донеси главата му.

Масур стоял неподвижно — така невероятна му се струвала заповедта. На устните на халифа се показала пяна от ярост. Евнухът се поклонил и излязъл.

След няколко минути той бил в дома на фаворита. Джафар слушал музика. Слепият поет Абузакар свършвал своята песен: „Не отивай далече. Няма човек, при когото през нощта или деня не би дошла смъртта“.

— Халифът те вика при себе си — казал, ниско покланяйки се, Масур.

И едва те излезли из вратата — и хората, които стояли в засада, хванали Джафар, здраво го вързали и го отвели в двореца. Масур влязъл при халифа.

— Къде е главата на Джафар?

— Тук в двореца — отговорил Масур.

— Аз ти заповядах да ми я донесеш, не се бави, иначе ще хвъркне твоята глава!

Масур се върнал в стаята, където чакал свързаният Джафар, и след няколко минути главата на другаря лежала пред халифа на меден щит — окървавена и с угаснали очи.

А в това време конници вече препускали към Багдад и навсякъде, където Бармекидите имали имения, дворци, видни привърженици. Да се арестуват всички, да се конфискува всичко, сменят от всички длъжности — гласяла заповедта на халифа. Привечер в Багдад докарали на едно муле, като прост ужасен товар, главата и трупа на Джафар. Тялото разкъсали на две части и го поставили на странични мостове на града. Главата висяла над главния мост.

Потресаващо било впечатлението, което направила тая неочаквана разправа с Бармекидите. Те въплъщавали в себе си хорското щастие и успех, удивлявали им се, завиждали им, но ги и обичали. И ето, с едно махване на ръката на халифа всичко се срутило в долината на смъртта, затвора и униженията. Харун искал да унищожи всеки спомен за хората, които дали такъв блясък и на самата негова слава. Той забранил публично да се произнася тяхното име, да се пеят за тях песни; полицията разгонвала любопитните, които се събирали около техните разорени домове. Но нещастията станало така легендарно, както и успехът, и поетите припомняли за съдбата на Бармекидите, които призовавали хората да бдят над своето щастие. На когото то се усмихва, да не забравя трупа на Джафар, висящ на багдадския мост.

Какво е предизвикало тая разправа с Бармекидите? Защо Харун така коварно и жестоко убил Джафар, който от детинство му бил най-близкият човек? Той искал да унищожи семейството, което станало истински негов съперник във властта; против Бармекидите интригувала и жената на халифа Зобеида, имаща над него голямо влияние. Но имало вероятно и други, по-интимни и по-дълбоки причини. Харун дал на Джафар за жена своята сестра Абасу, която той обичал така горещо, както и Джафар. Но в любовта си към Абасу халифът изпитвал не само другарски чувства, но и братска привързаност. Това е чисто източно сплитане на страстите и ревността,

което изглежда е погубило Джафар, а с него и цялото семейство на Бармекидите.

За Харун настъпил нов период в живота, мрачен период на държавни затруднения, безпокойства, религиозен фанатизъм, душевна самотност. На пръстена на халифа бил изрязан девиза: „Бог е опората на Харун“. Той заповядал да го заменят с тревожното предупреждение: „Бъди на поста, Харун!“

В разните краища на държавата се бунтували покорените племена. Харун сам потушавал тия въстания. На два пъти през последните години той воювал срещу Византия. Император Никифор Логофет, щом стъпил на престола, дръзко отказал да плати на халифа данъците. „Императрицата, моя предшественица, ви считаше за «тур», а аз — за «пешка» — писал Никифор, очевидно обичащ шахмата. — Тя ви плащаше данък, тогава, когато вие сами сте длъжни да ни плащате двойно. Това е извинително само за една слаба и глупава жена“. Харун отговорил кратко: „Харун е повелителят на верующите. Никифор е християнско куче. Аз прочетох твоето писмо, сине на езичниците. Ти ще видиш моя отговор много по-скоро, отколкото ще го чуеш“. Против „християнското куче“ Харун трябвало да води две войни. Втората се свършила през 806 г. с вземането на Хераклея и разгрома на гръцката армия.

През лятото на 808 г. избухнало въстание в Бухара. Харун, без да гледа на своето неразположение (той бил тогава 50-годишен) сам застанал начело на войските. По пътя се разболял и легнал в Туса, малък персийски град. Пристигналият от Индия лекар не помогнал. Халифът не могъл да спи, постоянно го мъчели кошмари, явявали му се сенките на избитите — трупът на убития му брат, през който той прекрачил, качвайки се на престола, и окървавената глава на Джафар. Но същевременно го обхващали и припадъци на жестокост. Той заповядал да разстрелят брата на водителя на бунтовниците в негово присъствие, и не само да го разстрелят, но и да разрежат трупа на части. Не дочаквайки впрочем края на страшното зрелище, той изгубил съзнание.

На другия ден Харун почувствувал, че смъртта приближава. Той заповядал да донесат материята за савана и сам избрал парчето от тънко платно. После го изнесли в градината. Тук той посочил мястото за своя гроб и заповядал в негово присъствие да се изкопае гроба в

червената глинеста земя. После той си написал завещанието, разпределил големи суми на близките си и бедните и вече спокойно очаквал своя край. „Не се грижете за мене — говорел той, — никой от моите прадеди не е умирал спокойно. Мислете за това как да се потуши въстанието“. Той умрял на 24 март 809 г. Неговите последни думи били: „Харун е владиката на верующите. В неговия род умеят да умират“.

Халифът бил погребан в гроба, изкопан пред неговите очи. Направили му разкошен мавзолей. Платани шумели над паметника и в техните клони пеели птици. Минали години и столетия, и след четири века не останала нито следа от мавзолея на великия халиф. Армиите на варварите разрушили всичко, и последните остатъци от цивилизацията на Харун Ал Рашид.

Но от изчезналата гробница излязъл новият образ на Харун, още по-великолепен и вече безсмъртен. Пред него се открили вратите на легендата, чудесните градини на Хиляда и една нощ.

МОПАСАН

Мопасан е починал в Париж, в лечебницата на д-р Бланш, 1893 година.

Литературните кръгове и обществото по това време били извънредно развълнувани от тая смърт и от всичко, което я предхождало.

Вълнували се най-много от обстоятелствата, при които е заболял знаменитият писател, пазени дотогава в пълна тайна.

Разказвали се хиляди небивалици, обявявали Мопасан за луд отпреди години, дори му изпращали изрезки от вестниците, гдето пишело, че той вече е поставен в лудницата, макар че прекарвал на Ривиерата, по съветите на лекарите; пускали се слухове, че „тоя кумир на жените и певец на радостите в живота“ лиже стените на своята камера, намира се в състояние на пълен идиотизъм. После с всички способности се опитвали да проникнат при него в лечебницата.

Какво е ставало всъщност? Как е прекарал последната година от своя живот тоя „въплътен идеал на своята епоха“, както го наричали мнозина? Какво е било това тайнствено безумие? Откъде се е взело то в тоя силен, жизнерадостен човек, неутолим спортист и любовник?

Жорж Норманди пръв открива тайната за последните дни на Мопасан в своята книга за него.

Майката на Мопасан, Лора де Мопасан, за която Норманди говори, че е достойна да раздели славата на своя син, тъй като тя първа е развила и възпитала в него любов към литературата, през целия си живот страдала от една тайнствена болест, малко позната тогава, която се нарича сега базедова болест. Признаците на тая болест се изразявали в увеличението на сърцето, очите, шията. Тя „прави погледа блестящ и неподвижен, а изражението на лицето трагическо“.

Тая болест прави нервната система необикновено чувствителна, парализира мускулите на лицето и очите, прави болния раздражителен, неспособен задълго да остане на едно място, става

причина за силно главоболие, поврежда всички по-важни центрове на организма.

За бащата, Густав де Мопасан, са известни твърде малко факти. Той починал доста стар от паралич, в Сант Максим. Братът на Мопасан, Ерве, в разцвета на силите и младостта си внезапно заболял (от слънчев удар, по уверението на родителите) и след няколко месеци умрял в лудницата. Тая смърт произвежда силно впечатление на Мопасан — в лечебницата на д-р Бланш, в съня си, той постоянно се връща към покойния си брат, към неговия гроб.

Остава братът на майката, Алфред льо Пуатевен, чието необикновено сходство с Мопасан обръща вниманието на всички.

Това сходство било толкова голямо, че Флобер пише на своята другарка от детинство, Мопасановата майка: „Въпреки разликата в годините, аз виждам в твоя син «другар». При това, той така много ми напомня моя беден Алфред! Понякога ме покъртва това сходство, особено когато той отпуска глава, четейки своите стихове“. (Мопасан е започнал най-напред да пише стихове).

Норманди прибавя:

„Има някаква ужасна съдба в това, че малко известният живот на Алфред льо Пуатевен е като че ли точен ескиз на славния живот на Мопасан, който и физически прилича на своя вуйчо“. Животът на Алфред е бил в голяма степен мъчителен поради неговата нервност, постоянна самокритика, раздвоение, невероятна чувствителност, разкъсвана от самолюбие и неизмерима гордост: „тия великолепни, своеобразни недостатъци“ се отличавали с непорядъчност, неумереност, „ексцесии от всякакъв род“, безпътство и оргии.

Такава е наследствеността у Мопасан.

Бил ли е той болен от болестта на майка си?

Този въпрос се е поставял неведнъж, но точен отговор лекарите не дават.

А между това известно е, че въпреки неговата великолепно здрава външност, необикновената му издръжливост в труда и спорта и ненаситност в любовта, той още на младини страда от непонятно главоболие, безсъници и че през 1880 г. у него се явява странна болест в очите, „неволно заставяща го да си спомни за ония времена, когато неговата майка била принудена от лекарите да живее в тъмнота, тъй като и най-малката светлина я карала да вика от болки“. През 1885 г.

дясното око на Мопасан не може вече да понася и най-малкото напрежение, храносмилането е съпроводено с извънредно силни болки в кръста, нервно сърцебиене, приливи на кръвта в главата; през време на пристъпа на главоболието повърхността на ръцете, така както и гърбът, изгубват чувствителността си; и всичко това твърде много схожда с болестта на Лора Мопасан. И ето, този блестящ и щастлив наглед, но всъщност мъчителен живот идва към своя край.

Мопасан е на Ривиерата в Кан, гдето са го изпратили неговите лекари. Силите му го напущат. Той напразно се опитва да продължи романа „Angelus“, който не може да продължи повече от петдесета страница. Той вече чувства, че „мисълта по малко избягва из неговия мозък, изтича като вода из решето“.

С него стават странни работи: като излиза на разходка, той среща по пътя в Грас до гробищата видение, след обяд му се струва, че рибата, която току-що е изял, „е влязла в дробовете му и че той може да умре от това“... Той се бори с мъглите, все по-често замайващи неговото съзнание, опитва се да успокои майка си, която живее в Ница, мълчаливо търпи предизвикателствата на приятелите и враговете си, които на всяка стъпка, печатно и устно, го провъзгласяват за луд, пише завещание...

На 31 декември 1891 г. слънцето залязва зад Естрел с особено великолепиe.

— Аз никога не съм виждал подобна феерия в небето! — замислено говори Мопасан на своя слуга Франсоа, любувайки се на залеза. — Това е истинска кръв...

На другия ден той става в седем часа, като се готви да тръгне със сутрешния влак при майка си в Ница. Но през време на бръсненето той изпитва странно неразположение — струва му се, че нещо закрива очите му. Той е готов да се откаже от пътуването, говори за това на Франсоа, но последният го успокоява, донася му обикновената закуска — чай и две яйца.

След закуската му става по-добре, той поглежда множеството получени писма и мърмори:

— Пожелания, все пожелания!

Поздравленията на матросите от „Бел-Ами“ (собствената му яхта) го трогват извънредно много. Той отива при тях, дълго и приятелски разговаря. В десет часа той е решен да тръгне.

— Иначе майка ми ще помисли, че съм болен...

Тръгват с Франсоа. По пътя той не вдига очи от зелено гълъбовото блестящо море и говори: великолепно време за разходка с яхта!

На закуската у майка си той, по думите на Франсоа, е спокоен, яде с голям апетит. Г-жа Мопасан, напротив, намира, че нейният син е твърде възбуден. Той извънредно силно я прегърнал при срещата им, благодарение на него настроението на масата е малко повишено. А по твърдението на постоянния лекар на г-жа Мопасан, той бълнува през време на закуската, говори за някакво събитие, за което бил предупреден чрез едно „хапче“... Като забелязва общото удивление, той постихва малко и седи до края на закуската опечален.

Франсоа разказва, че той и неговият господар мирно и тихо си заминали в 4 часа за Кан и като се почувствувал Мопасан свободен, облякъл си копринената пижама и се нахранил отлично. Г-жа Мопасан, напротив, казала, че синът ѝ обядвал у нея, и че през време на обяда тя с ужас забелязала, че той бълнува. Тя се опитала да го склони да остане да преспи, но той отговорил, че трябва непременно да бъде в Кан. Най-после, като забравила собствената си болезненост, потресена от неговия безумен изглед, тя го хванала за краката и започнала да го моли да пощади старостта ѝ, да не излиза в такова състояние, да остане... Без да слуша, може би не съзнавайки кой говори с него, той я отблъснал и бърборейки, люшкайки се, едва крепен на краката си, излязъл навън и се изгубил в нощната тъмнина.

Както и да е, най-после той е у дома си. Франсоа му дава през нощта една чашка ром. Той се оплаква от силни болки в гърба. Франсоа му поставя вендузи и той се успокоява. В дванадесет и половина той е в леглото. Като забелязва, че е затворил очи, Франсоа на пръсти тихо си излиза. Но скоро след това се звъни: някаква тайнствена телеграма. Франсоа не се решава да безпокои своя спящ господар.

В два без четвърт той скача, разбуден от страшен шум, идещ от стаята на Мопасан. Той се хвърля бързо към нея. Мопасан се обръща към него, бледен, с разтреперани ръце, с окървавено гърло:

— Погледнете, Франсоа, какво направих! Аз си прерязах гърлото... Това е вече истинско безумие...

След самонараняването на Мопасан Франсоа с помощта на матросите го връзва — за което се употребяват големи усилия — и повиква лекар... Няколко дена след това тълпата се събира на перона на Канската гара и със сладострастно любопитство и ужас гледа знаменития писател, който едва се държи на краката си, поддържан от едната страна от Франсоа, от другата от изпратения от Париж болничен служител, и с шепот си предава един на друг, че под палтото му има усмирителна риза, че го отвеждат в лудницата...

И ето Мопасан е в лечебницата на д-р Бланш, в Паси, недалече от улица „Реноар“, в дома, който някога е принадлежал на знаменитата Ламбал, убита през време на революцията от парижката тълпа.

Като влиза в тоя дом за умопобъркани, от който винаги се плашел и към който го тласкал неумолимо животът, той вече не съзнавал къде го завеждат. Той говори с голяма мъка, познава някои от присъстващите, но се намира в състояние на дълбоко безразличие и притеснение. Превързват му раната на шията и го връзват за леглото. Той покорно се подчинява, но се отказва от всякаква храна и се оплаква от нетърпими болки, пие само малко вода...

Цялата първа седмица минава в дълбоко безразличие. Той все мълчи, само се оплаква, че са му откраднали половината ръкописи от неговия последен роман; след вземането на дадените му от лекаря хапчета, той казва, че едно хапче му е влязло в белите дробове. Но постепенно се оживява. Обвинява д-р Г. в кражба на вино от неговия куфар. Исква да държат отворена вратата на неговата стая — „за да излезе дяволът из нея“... Струва му се, че живее в къща, пълна със сифилитици, от които се е заразил. През цялото време се вслушва в някакви непознати гласове...

Като става за пръв път от леглото, той стои около един час прав, слушайки тия гласове.

По-късно се оплаква, че д-р Г., към когото той от самото начало изпитва една непонятна ненавист, искал да го убие от ревност към някакви две дами, като го заставял да се измие с мед.

На 11 януари, след лошо прекарана нощ, през която често ставал и чел молитви, той отново говори, че в неговата стая е влязъл дяволът. После, през деня, измива цялото си тяло с минерална вода и се отказва от всякаква храна, освен бульона, оплаква се, че „солта се просмуквала от мозъка и тялото му“...

Настъпва временно подобрене. Раната на шията зараства. Той се поправя дотам, че една сутрин преглежда своите писма, вестници. Но скоро след това започва да разказва за своята способност да вижда на необикновено далечно разстояние, описва прекрасни пейзажи в Русия и Африка. През нощта говори продължително с някого — обърнат към стената.

На другия ден д-р Мерио излиза с него на разходка в коридора на болницата. Той често се спира и беседва с някакъв въображаем спътник. После започва настойчиво да разглежда паркета: оказва се, че по паркета „пълзят насекоми, които изпускат морфий на далечно разстояние“... Вечерта съобщава, че е осъдил на шест месеца затвор някакъв човек за изнасилена от него млада девойка и че се сношава с мъртвите.

— Понеже мъртви няма...

През нощта му се струва, че слуша виковете на парижката тълпа под прозорците си (известно ли му е било кървавото минало на тоя дом?), прави опит да се хвърли през прозореца, иска револверите си. Заспива едва сутринта, към два часа. През цялото време на другия ден говори за мъртвите, беседва с Флобер, с брата си Ерве:

— Техните гласове са доста слаби и като че ли идват доста отдалече...

После говори, че е написал на папа Лъв XIII писмо, в което го съветва да се правят такива гробове, дето студена и топла вода постепенно да измива телата на мъртвите, а малкото прозорче върху мавзолея да позволява да се съобщаваме с покойниците.

През цялото останало време той постоянно се връща към мислите си за Бога, за смъртта и мъртвите, за своето величие.

Той говори, че Бог „вчера, след закуската, го е обявил от Айфеловата кула за свой син и Исус Христос“; отново се отказва от всякаква храна, като мисли, че се намира в агония, иска причастие, готви се за дуел с Казаняк и генерал Феврие и в края на краищата се обръща към стената, и отново води дълга беседа със своя умрял брат.

И така се продължава през цялата нощ. Той високо уверява някого, че не е написал никаква статия във „Фигаро“. Най-после той вика:

— Ако тая статия е подписана с моето име — това е лъжа! Аз нямам никакви връзки с „Фигаро“. Аз не съм писал във „Фигаро“. Това

беше на улицата, на пладне! Облаци закриваха Айфеловата кула.

После съобщава, че са му откраднали 600 хиляди франка.

След добрия обяд той за пръв път се опитва да седне да пише, да седне на работа, оставена от „вчера“, но не може да пише и отправя само телеграма до майка си:

— Ти ще получиш утре. Ние намерихме вкъщи 600,000 фр. Искаха да ги скрият вкъщи. Парижаните са яростни към мене, понеже мириша на сол. Причиниха ми ужасни болки, разпориха ми стомаха. Скоро ще има голямо откритие.

И все бълнува, бълнува:

— Моят брат, погребан преди две години, се върна тая сутрин и се удави в Сена... Тая сутрин аз взех лекарство, което съвсем ме замая: аз вече нямам нито сърце, нито черен дроб. В стаята пробиха дупка и той влезе тая сутрин в леглото ми, за да ме убие...

— Моята къща в Париж я разграбиха...

— Генерал Негрие изпрати лекар да ме прегледа и всичко това е заради моите демонически планове...

— Събра се цялата тълпа да ме убие, понеже аз разруших своя дом...

— Вие ме слушате, императоре? В тая минута са извършени хиляди престъпления...

Неговото въображение все повече се разпалва.

— Аз имам изкуствен стомах и затова не може да понася месо...

Струва му се, че „солта е направила три отвърстия в неговия череп и мозъкът му изтича оттам“.

Казва, че го държат в тая болница по заповед на Военното министерство, че Ерве моли — да разширят неговия гроб, че Франсоа го е ограбил, задигнал му 70 хиляди франка, че той умира и иска да се изповяда, иначе го очакват мъките на ада, че Франсоа е изпратил писмо до Бога, в което го обвинява в скотоложство...

И в неговия мозък безкрайно се редят все едни и същи представи. Всички минали негови изпитания, мисли, тревоги, всички предишни опити да узнае от медицинските книги нещо за своята ужасна болест — всички се връщат към него, но в какъв вид!

В бълнуванията си той вижда все едно и също: убийства, преследвания, Бог, смърт, пари... Така се изразяват у него предишните

сложни мъчителни мисли — толкова пъти с такава точност, с такава хубост и изящество изказани от него.

И колкото по-нататък отиваме, толкова повече безредието в неговия мозък се увеличава. Той говори понякога по цели дни и нощи, крещи, жестикулира...

Посещенията на познатите му го довеждат до мрачно и тежко състояние. Той почти не говори с тях, отговаря с недоволен вид, мърмори нещо. Може би подсъзнателно, спомняйки си, че е болен от базедова болест и че не трябва да бъде слаб, той изведнъж започва да яде много.

Напролет от него е останала само сянката на предишния човек. Онези, които са го виждали немного преди смъртта, казват, че лицето му приличало на пръст, плещите били прегърбени, устата разтворена. Когато седял в градината под пролетните гълъбови облаци, той безсъзнателно си поглаждал брадата...

ГАСПАР ХАУЗЕР

На 28 май 1828 г. на пазарния площад в Нюрнберг, пустинен в празник, случаен минувач забелязал един странен юноша. Петнадесетгодишен на вид, лошо облечен, той се озъртал наоколо, не знаейки очевидно къде да отиде и държал в ръцете си някакво писмо. На всички въпроси юношата отговарял с нечленоразделни звуци, но можел да напише своето име — Гаспар Хаузер. В писмото имало молба да бъде приет, като син на стар войник, в кавалерийския полк. Така за пръв път се появил този Гаспар Хаузер, комуто било съдено да бъде една от историческите загадки, от рода на Желязната Маска или малкия затворник Тампл. Тази загадка не била разрешена, независимо от всички търсения, до самата смърт на Гаспар, убит също тайнствено и странно, четири години след своето появяване. На нея били посветени после десетки книги и в Германия съществува още специално общество, което изучава „Гаспаровия въпрос“. То не го е решило и досега, но може би на стогодишния въпрос ще тури край току-що излязлата книга на Едмонд Бапст, бивш френски посланик. Като се основава на неизвестни досега архивни документи, авторът подробно разказва тази история от борбата за баденския престол, жертва на която станал нещастния Гаспар Хаузер. Този „сирак на Европа“, както го наричали, бил в действителност законен наследник на баденския престол — син на великия баденския херцог Карл и неговата съпруга Стефания Богарне, роден през 1812 година.

Такава догадка за произхождението на Гаспар разказвали още през неговия живот, но едва сега тя може да се счита напълно доказана. Наистина, много подробности остават неясни, без да се гледа на това, че Едмонд Бапст могъл да използва материалите на баденската и френската архиви. Документите, отнасящи се до съдбата на Хаузер, баденските херцози щателно търсели и унищожавали. В архивите на Ке д'Орсе също няма никакви книжа, даже донесения на посланиците непосредствено за Хаузер. По всички данни, крал Луи Филип ги

прибрал, по молбата на баденския херцог Леополд, който узурпирал престола.

Възможно е обаче окончателна светлина върху историята на Гаспар Хаузер да дойде от Русия. Великият княз Николай Михайлович, известен историк, събрал много документи, доказващи, че Хаузер бил действително син на великата херцогиня Стефания. Той получил даже през 1913 г. от баденския принц Макс обещание, че когато встъпи на престола, ще пренесе праха на Гаспар в гробищата на херцозите. Но Макс Баденски станал не херцог, а само последен канцлер на империята, в навечерието на падането ѝ. Великият княз загинал от ръцете на болшевиките, но ако неговите архиви са цели, то в тях вероятно са запазени документите за драмата на баденския престолонаследник, наричан Гаспар Хаузер.

Историята на борбата за престол, която ставала в Карлсруе, малкия двор на баденските херцози, в продължение на много години, би напомняла персонажа и нравите на оперетните херцогства, ако жертва на тези сложни и комични интриги не бе станало в нищо невинното дете.

През 1787 г. баденският херцог Карл Фридрих, 60 годишен старец, който овдовял преди четири години, се оженил за младата фрейлина Луиза фон Хейерберг, която той наградил с титла графиня Хохберг. Макар бракът да бил морганатичен, преди венчаването херцогът подписал „гарантен акт“, който давал право на престола на бъдещите синове на графинята, в случай на пресичането на мъжката линия от първия брак на херцога. Последната представлявали освен наследникът на престола, принц Карл Людвиг, на свой ред имащ синове, и още двама сина. По всичко изглеждало, че шансовете на престола за бъдещото потомство на графиня Хохберг били съвършено нищожни, но честолюбивата жена, веднага завладяла стария херцог в ръцете си, силно вярвала в своя успех и своето умение. През 1790 г. и през 1792 г. графиня Хохберг родила двама синове и оттогава цялата нейна мисъл била насочена към една цел — да ги постави на една нога с принцовете от херцогска кръв — (за това било нужно признаването на „гарантния акт“ от семейния съвет) — и всячески да обезпечи своето и тяхното материално положение.

През 1801 г. починал при нещастен случай престолонаследникът Карл и наследник на престола станал неговият син, съвсем още

младият принц Карл, брат на руската императрица Елисавета Алексеевна. Тяхната майка, принцеса Амалия, вдовица на загиналия престолонаследник, в тази борба за престол, която се разиграла през следващите години, се явила като главна противница на графиня Хохберг. Сама също честолюбива жена, принцеса Амалия се стараела да държи сина си под свое изключително влияние и за това избрала съмнително средство — тя поощрявала вкуса на юношата към ниски развлечения, познанство със съмнителни хора и т.н. В това също направление действувал на принца и неговият дядо, вече стар бохема, маркграф Людвиг, безпътен пияница, станал възлюбен на графиня Хохберг. Самият старец херцог отслабвал все повече, изпаднал окончателно под властта на графинята и покривал, независимо от своето болезнено скъперничество, всички нейни чекове — графинята умеела и обичала да прахосва.

В комедията на интригите на тези малки титулувани актьори през 1805 г. влязла една фигура от съвсем друг калибър — император Наполеон, тогавашния властител на Европа. За борба против Австрия и Прусия той търсел съюзници и войници от малките немски владетели. Прекроявайки европейската карта, той считал брака най-добро средство за това. Своята страст да оженва другите той превръщал в политическо оръжие и него искрено го занимавала възможността да се разпорежда не само с чуждите корони, но и със семейната съдба на техните носители. Принц Карл бил вече сгоден за баварската принцеса Августа. Наполеон разстроил този брак и омъжил принцесата за своя шурей Евгений Богарне. На принц Карл той предложил в замяна друга невеста — Стефания Богарне, племенницата на Жозефина. Съвсем млада девойка, „дивачка“, още не завършила учението в пансиона, тя никога не мечтала да стане принцеса. Некрасивият, не светски принц Карл не ѝ се понравил, когато пристигнал в Париж, но волята на императора била закон.

Великият херцог се съгласил за брака на своя внук. За това помагала и графиня Хохберг, която се надявала да намери в лицето на Наполеон поддръжка за своите деца. Но принцеса Амалия, в очите на която Наполеон бил прост „узурпатор“ и при това враг на нейния зет, руския император, решително се възпротивила на брака. Тя не се стеснила да каже прямо на Наполеон, че годеницата е от твърде ниско произхождение: „Ако тя беше ваша дъщеря — тогава работата е

друга“. — „Това може да се поправи — възразил Наполеон, — аз ще я осиновя, тя ще бъде императорско височество“. На Амалия нищо не оставало, освен да се съгласи. На 7 април 1806 г. сватбата на принц Карл с осиновената дъщеря на императора била отпразнувана с голяма тържественост в Тюйлерския дворец.

В Карлсруе принцът скоро се върнал към предишния си безпътен живот и съвсем забравил за своята жена. Такъв брак, който не обещавал деца, не влизал в плановете на Наполеон. Чрез своя посланик той зорко следил за поведението на принца, сам писал на херцога и най-после, излизайки вън от себе си, поискал изгонването из графството на маркграф Людвиг, главния развратител на Карл и други негови близки другари. А принц Карл той решил да застави да бъде мъж на Стефания. „Този брак беше глупост — казал той, — но когато е направена глупостта, трябва да се поправи. Този брак ще даде резултати“. Действително, съпрузите се помирили и през 1810 г. Стефания родила момиче. След четири дена станало още по-важно събитие — починал старецът велик херцог и престолонаследникът Карл се възкачил на престола. Изминала се година, и херцогиня Стефания забременяла отново. Надявали се, че този път ще бъде син — наследник на престола.

Положението на графиня Хохберг, след смъртта на великия херцог, неин мъж, разбира се, се изменило. Тя изгубила своята главна опора, без да достигне за своите синове дори това, което тези вече възрастни хора сами желали — да бъдат въведени в княжеско достойнство. Против тези домогвания силно въставал френския посланик Николай, но през 1812 г., когато Наполеон, отправяйки се за руския поход, преминал през Германия, графинята мислела да получи непосредствено съгласие от него. Великият херцог отишъл да срещне императора и обещал на графинята да ходатайствува за нейните синове. Той обаче не изпълнил своето обещание, тъй като молел Наполеон, и с успех, за друго — да разреши на неговия дядо, маркграф Людвиг, да се върне в Карлсруе. Към тази молба подбуждала великия херцог и неговата майка. Амалия била недоволна от помирението на нейния син със Стефания и на нейното влияние искала да противопостави — макар дори вредно — влиянието на котилото на Людвиг. Когато великият херцог се върнал от срещата с Наполеон, графиня Хохберг я очаквал двоен удар. Разрушавала се отдавнашната

мечта на честолюбивата жена — да издигне своите синове до по-висок ранг и второ, връщал се маркграф Людвиг, с когото тя не само че отдавна прекъснала интимните отношения, но и била в открита вражда.

Как да се поправи положението? Графинята измислила един смел план. На 29 септември 1812 г. великата херцогиня Стефания родила син.

Три дена преди това жената на един работник от тъкачната фабрика, която принадлежала на графинята, Христофора Блехнер, родила момче, кръстено на 4 октомври. Това дете графинята решила да замени с новородения принц. Тя не мислела да убива сина на Стефания. Той трябвало да бъде само заложник, който може да се използва, за да се получат от великия херцог отстъпки в полза на синовете на графинята. Графинята не се съмнявала, че когато тя открие на принца, че неговият син е откраднат, той ще отстъпи на всичко, за да го получи обратно.

Замяната се извършила вечерта на 15 октомври съвършено незабелязано. Мнимият принц вероятно се простудил при пренасянето, заболял и на другия ден умрял. Тази смърт предизвикала много коментари и обвинения против лекарите. Стефания оплаквала детето, бавно поправяйки се от трудното раждане. Графинята, разбира се, мълчала. Не само че нейното престъпление било безполезно, но се изменили съвършено ония сили, които биха могли да повлияят на съдбата на нейните деца. След неуспеха в руския поход на Наполеон, владетел на Европа станал Александър I и неговите съюзници. В края на ноември Александър I с жена си пристигнал в Карлсруе, а руската императрица била решително враждебна на графиня Хохберг.

Какво станало с похитения принц? Детето било дадено на една дойка, родилка на Блехнерови, после през 1815 г. то било изпратено във военния лазарет в Бейхен, близо до Баден, а през 1819 г. нещастния Гаспар бил настанен вече на баварска територия у лесничея Франц Рихтер, близо до Тилза. Тук юношата прекарал няколко години в някаква мрачна катакомба и станал от това ако не полуидиот, то „хилаво дете“, както се появил през 1828 г. на нюрнбергския площад.

В това време се родил и умрял вторият син на Стефания, после починал великият херцог Карл, и на престола се възкачил неговият дядо и другар от гуляите маркграф Людвиг. Той се помирил с графиня

Хохберг, и няма съмнение, че тя му е открила своята тайна. Той, разбира се, нямал желание да се отказва от правата си. Нали изчезването на малкия принц дало престола на Людвиг. Но наследник на престола, при бездетността на Людвиг, ставал, най-после, синът на графинята Леополд — и тя извършила престъплението ненапрасно. Графинята умряла през 1820 г. Тя ли сама е съобщила на синовете си историята за смяната на децата, или това направил Людвиг, е неизвестно, но графове Хохберги знаели тайната на нощта 15 октомври. Разбира се, по заповед на великия херцог Людвиг, Хаузер бил отстранен от баденската територия. Остава обаче загадка — по херцогска ли заповед, или по лична инициатива на лесничея Рихтер, комуто станал в тежест неговият питомец — Гаспар бил изпратен в Нюрнберг. Във всеки случай този Рихтер довел Гаспар до Нюрнберг и го оставил пред градските врати.

Юношата намерил в Нюрнберг добри хора, които взели участие в неговата съдба и се постарали — това правел знаменития криминалист професор Файербах — да разгадаят престъплението, жертва на което станал Гаспар. Файербах попаднал на верни следи, но не могъл да ги задълбочи. Юношата се научил да говори, пише, даже да свири на цигулка, макар последствията от тежките детски години да не се изличили напълно.

През 1830 г. великият херцог Людвиг умрял и на престола се възкачил синът на графиня Хохберг, Леополд. Неговото положение на престола се оказало трудно, когато и той получил потвърждения, че баварският крал има намерение да се намеси в съдбата на Гаспар — трябвало да се отстрани този възможен съперник. На 14 декември 1833 г. Гаспар бил смъртно ранен в Аисбахския парк, където го повикало на свиждане едно неизвестно лице. Убиецът се скрил, но се запазило предание, доста основателно, че това бил довереникът на жената на Леополд, великата херцогиня София, майор Хепенхофер. Когато след няколко години той умрял и бил погребан в Бреслау, паметникът на неговия гроб се разрушавал систематически от хората, които знаели за неговото престъпление. Гробът на „убиеца на Гаспар Хаузер“ си остава и досега „низвергнат“.

Издание:

Автор: Р. Словцовъ; Ив. Бунинъ

Заглавие: Харунъ Аль Рашидъ; Мопасанъ; Гаспаръ Хаузеръ

Преводач: Крумъ Йордановъ

Издател: Книгоиздателство и печатница „Древна България“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1937 (не е указана)

Тип: Сборник

Печатница: Книгоиздателство и печатница „Древна България“

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/16273>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.